

El Museu del Suro de Palafrugell

Josep Espadalé

Conservador del Museu del Suro

I. Breu història del museu

I.1. Els inicis

El Museu de Palafrugell es fundà formalment l'any 1972. Nasqué vinculat a la figura de l'arqueòleg gironí Miquel Oliva que, juntament amb els investigadors locals J. Badia i J. Recasens, en fou un dels impulsors. Les prospeccions arqueològiques de Palafrugell i la seva comarca, fetes pel grup fundador, determinaren les principals col·leccions inicials.

L'any 1976 l'Ajuntament cedí una de les sales de la casa de cultura Josep Pla. El contingut bàsic d'aquest primer museu estava constituït per un «recull d'arqueologia, terrissa i eines de la indústria surera relacionada amb la tradició local» tal com es refereix a la *Guia dels Museus de Catalunya* editada per «la Caixa» l'any 1979.

A partir de les primeres eleccions municipals democràtiques (1979), el Museu viu els efectes de l'esclat de la cultura local. S'entra en una fase de dinamització. Es traslladen les instal·lacions a Can Genís, una antiga fàbrica suro-tapera. S'hi inicien els inventaris. Se li dona una gran projecció pública a partir de la realització d'exposicions temporals. S'hi creen seccions, entre les quals l'Arxiu Històric, que constitueix el que durant molt de temps s'anomenarà el Museu Arxiu de Palafrugell. Es dona un nou impuls a les excavacions arqueològiques a l'assentament romà de Llafranc i, posteriorment, al poblat ibèric de Sant Sebastià.

I.2. Cap al Museu del Suro

Des de feia molts anys, entre els empresaris surers, hi havia un interès de fer un museu del suro que servís d'emblema al sector, un testimoni de la que durant més de dos segles havia estat la principal activitat econòmica de moltes poblacions de l'Alt i el Baix Empordà, la Selva i el Gironès. Era un tema recurrent que mai no s'havia concretat fins al principi dels anys vuitanta, moment a partir del qual la direcció del Museu i l'Ajuntament de Palafrugell decideixen abordar el món del suro com a factor de desenvolupament de l'antic Museu Municipal.

Indirectament, l'especialització monogràfica del Museu de Palafrugell va contribuir a la reordenació museística del Baix Empordà, una comarca sense una capitalitat clara, amb poblacions amb una mateixa importància relativa, cadascuna de les quals tenia un museu amb un patrimoni similar (arqueologia, etnografia, etc.). Amb caràcter monogràfic també es desenvoluparen el Museu de la Ceràmica de la Bisbal i el Museu de la Pesca de Palamós. Sens dubte l'increment de l'interès de cada un dels museus jugaria a favor de l'increment de l'interès global del territori, que alhora es dotava d'infraestructures eficaces en la conservació del patrimoni, sobretot pel fet que té una política d'adquisicions clarament definida.

El Museu rep un fort impuls quan l'any 1986 es crea la primera plaça de conservador i

s'encarrega el projecte museològic. El 1987 es reubica a un edifici racionalista, obra d'Emili Blanch. A partir del 1989 s'inicia la col·laboració amb el Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya.

I.3. La cristallització del projecte

El 1991 s'inauguren els primers espais d'exposició permanent: una sala de bioecologia del suro i una sala on es mostren els processos de producció de taps (manufatura artesana i mecanització), de discos (o folres de suro per a xapes metàl·liques) i paper de suro (utilitzat sobretot per embrocar cigarretes).

El 1992 s'obre un nou espai destinat a l'impacte dels cors de Clavé en la zona suro-tapera. L'any següent s'inaugura la sala d'exposicions temporals.

II. El Museu del Suro actual

II.1. La perspectiva ecològica

En el Museu no es podia abordar aquest tema només des d'una òptica estrictament biològica que es limités a descriure els condicionants naturals (tipus de sòls, pluviometria i règim de temperatures), el procés de pela, les característiques físiques del suro i la seva regeneració, etc.

Històricament la relació home-bosc ha estat una relació dinàmica. La causa primera de l'establiment de la manufactura suro-tapera en el segle XVIII a Catalunya fou la presència de suredes. Ja en el segle passat s'arribà al punt que els boscos catalans no generaven prou matèria primera per alimentar la manufactura suro-tapera. S'hagueren d'explotar les suredes extremesnyes i andaluses, i les poblacions sureres més ben comunicades van agafar una rellevància més gran. Posteriorment, per diverses cau-

ses, entre elles l'alt cost de la mà d'obra a Catalunya, la major lentitud del cicle de regeneració del suro i la caiguda del preu dels suros de qualitat baixa per la davallada de la indústria de l'aglomerat per a aïllament, les suredes catalanes han estat abandonades progressivament, i el suro produït en aquest territori representa una ínfima part del suro transformat.

Amb una pel·lícula dels anys vint es contextualitza la producció de matèria primera (pela del suro, transport a fàbrica i primeres operacions de preparació) com també la vida comunitària que es veien obligats a portar les colles de peladors.

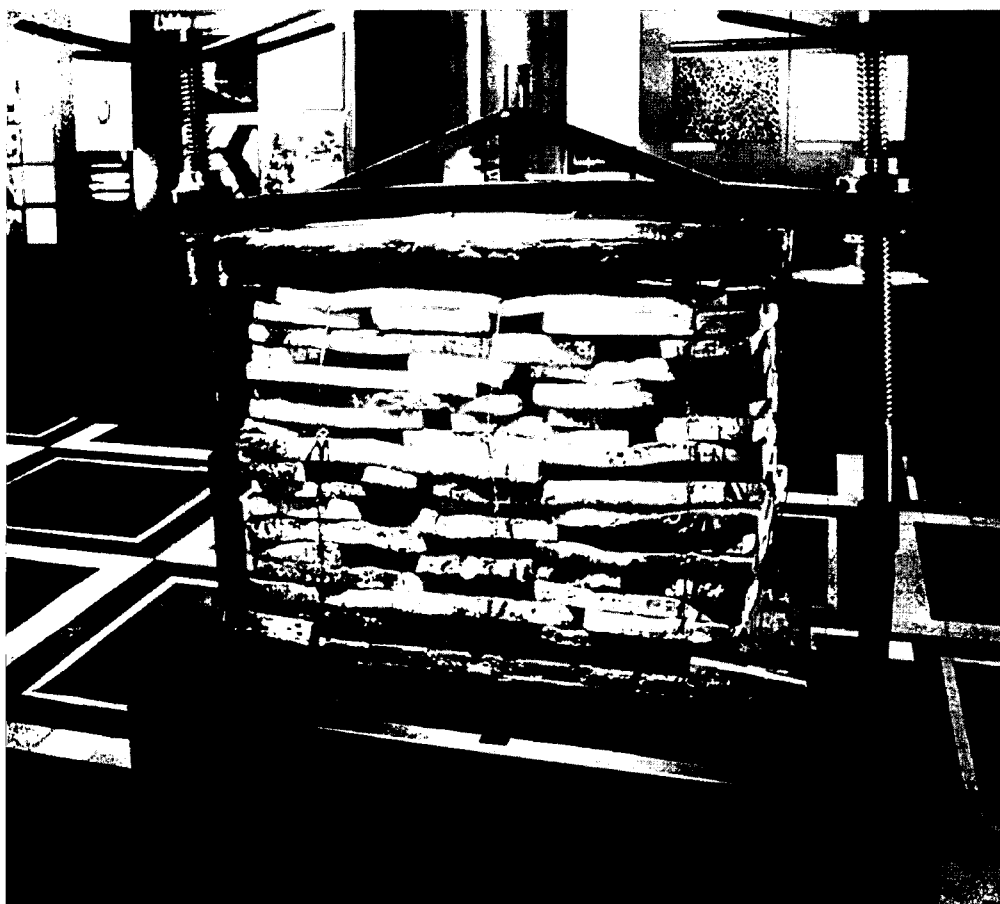
II.2. La transformació del suro

Es va optar per mostrar la transformació del suro amb un criteri estructural dominant, matisat per un criteri diacrònic. Limitats per l'espai, el fet d'insistir en els processos de producció es va considerar la manera més adient de fer un discurs útil i intel·ligible.

A partir de la tecnologia emprada en cada procés i de la seva evolució en el temps s'infereix la història. Com diu Marc Bablan (*Quel musée pour le patrimoine industriel?*, París 1985): «com es pot explicar el patrimoni industrial si no és relacionant les múltiples facetes d'aquest patrimoni? Els innombrables lligams existents entre l'home, la màquina i el mitjà?»

La contextualització dels objectes es fa amb el suport d'una nombrosa mostra fotogràfica que permet insistir en els gestos dels productors i com observar l'entorn de l'obrador o fàbrica. Aquesta mostra també permet comparar els sistemes històrics de producció amb els actuals. Finalment una pel·lícula dels anys quaranta ajuda a comprendre el funcionament de les màquines.

El descobriment, al voltant de l'any 1700, d'un vidre capaç

Sales del Museu del Suro de Palafrugell. Fotografia: Museu del Suro de Palafrugell.

de resistir el transport, com també la sistematització del xampany feta pel benedictí francès Dom Pérignon seran la base sobre la qual es desenvoluparà la indústria suro-tapera. El primer obrador català conegut es localitza a Tossa de Mar l'any 1739. Aquest artesanat primerenc desenvolupa el seu treball en «botigues» on molt poques persones fan la totalitat del procés.

El primer canvi important es dona durant el segle passat amb la creació de fàbriques. Serà en aquestes on s'accentuarà la divisió del treball que, bàsicament, es continuarà fent amb ganivetes. Els homes més forts seran llescadors. Els bons coneixedors del suro, carradors. Els més hàbils, tapers, etc.

En les darreres dècades del segle passat s'imposa la primera generació de màquines que es caracteritzen perquè són mogudes a mà. Malgrat que no alteren els processos de producció clàssics, tindran importants conseqüències socials. El fet que no es requereixi una gran especialització obrirà les portes a l'entrada massiva de mà d'obra femenina, fet que comportarà una important caiguda dels jornals.

Amb el canvi de segle apareix la segona generació de màquines, ara sí mogudes amb

força motriu. Aquesta nova onada mecanitzadora alterarà el procés clàssic de producció de taps i permetrà la diversificació de les produccions de suro, amb nous productes impossibles de fer a mà. Aquesta diversificació es donarà a Catalunya amb vint-i-cinc anys de retard respecte d'Alemanya i els Estats Units. Apareixeran, per ordre cronològic, els discos (folres de suro per al tap corona), el paper de suro per embrocar cigarretes i els aglomerats de diversos tipus.

II.3. La cultura del suro

Aquest nou model industrial, centrat en la transformació del suro, de moltes poblacions de les comarques de l'Alt i el Baix Empordà, el Gironès i la Selva, va deixar també una forta empremta en les manifestacions més estrictament culturals.

De moment, el Museu ho recull dedicant una part al gran impacte del moviment dels cors de Clavé en la zona suro-tapera. L'exposició utilitza com a paradigma la formació més antiga i una de les que perllongà durant més temps la seva activitat. Ens referim al Cor La Taponera de Palafrugell que, amb intermitències, funcionà entre el 1859 i el 1955.

La llarga trajectòria de la Ta-

ponera exemplifica el pas de posicions clarament obreristes a posicions més nacionalistes que afectà el moviment claverià. La Taponera fou una amalgama de cultura popular (cantar a les fàbriques mentre els taps es feien a mà era el pa de cada dia), de mecenatge dels empresaris surers (que finançaven els viatges per assistir a concursos internacionals), de beneficència (la Taponera organitzava el segon dia del carnaval una rua en benefici dels pobres de la vila) i de dinamització sòcio-cultural (la Taponera organitzava vetllades político-musicals, i representacions teatrals). No s'ha de considerar aquesta formació coral com una simple manifestació de la cultura del suro sinó que també va ser un marc de recreació d'aquesta cultura ja que fou el motiu pel qual es van fer moltes composicions destinades a enaltir les especificitats dels treballadors de la indústria del suro.

El llegat de la Taponera és especialment destacable. A més de l'únic estendard conservat fet íntegrament de suro, ha deixat un arxiu de partitures molt important quantitativament i qualitativament. Per fer justícia al fons i, sobretot, per acostar-lo al gran públic, amb una selecció d'aquestes parti-

tures es va enregistrar un disc que el visitant pot escoltar a l'exposició.

III. El museu i la recerca

Des del Museu del Suro es promou la recuperació i la revalorització del patrimoni industrial surer des d'una perspectiva integral. Un patrimoni que abans només es concretava en la mitificació del record del taper i la conservació de jocs de ganivets, taulell i tinard propis de la fase artesana de la manufactura. Aquesta mitificació derivava d'una exaltació dels valors de l'artesanat (especialitzat, indisciplinat, ben pagat i, per tant, amb una mobilitat social més gran) contra les rígides normes de la societat industrial (que no admet cap mena de relaxació en l'horari de treball, que ha proletaritzat la classe obrera, etc.).

La política d'adquisicions del Museu va encaminada, entre d'altres temes, a l'exhaustiva recuperació de la tecnologia aplicada i a una salvaguarda dels arxius d'empresa (les monografies d'empresa estan en el punt de partida del replantejament de la història del sector).

Per promoure la recerca s'ha creat l'Arxiu d'Imatges del Suro (que en l'actualitat voreja les 4.000 imatges sobre diferents suports), una biblioteca especialitzada i s'està treballant amb vista a la constitució d'un centre de documentació del suro.

El Museu del Suro edita des del 1989 la revista *L'Estoig*, de la qual ja han sortit al carrer tres números, que des del segon es dedica monogràficament a temes surers. A més, també s'editen cartells de recuperació del lèxic surer.